

Argo Ideon

President Toomas Hendrik Ilves (61) rääkis intervjuus Postimehele, et praeguses maailmas on Eestile kasuks, kui 2016. aastal valitav järgmine riigipea tunneb end kodus välis- ja julgeolekupoliitikas. Ta loodab ka, et presidendi valimine parlamendis kujuneb tavaks.

Riigikogu valimisteni on jäänud vähem kui kaks nädalat. Kuidas teile tundub, kas Eesti demokraatia on tugevam nelja erakonnaga parlamendis, või siis, kui neid on seal rohkem?

Demokraatia ei ole seotud erakondade arvuga – muidugi, kui neid on rohkem kui üks. USAs on demokraatia olnud pea 240 aastat ning põhiliselt on seal olnud kaks parteid.

Minu isiklik eelistus on see, et oleks hea, kui meil on rohkem kui kaks parteid. Kui meil tuleb parlamenti valimiste järel sisse veel üks või kaks erakonda lisaks, siis see iseendast ei tugevda ega halvenda demokraatiat. Ma ei teeks sellest numbrit. Võib aga juhtuda, et siis ei ole koalitsioonid nii tugevad.

Parteide arv tuleneb valimissüsteemist. Kui see on majoritaarne, nagu USAs, Kanadas, anglosaksi maailmas, siis on tavaliselt kaks suurt erakonda. Ainult kahe partei olemasolu ei ole kasulik sellepärast, et kui võim vahetub, siis on see vahetus totaalne.

Mitmemandaadiline valimissüsteem, nagu Eestis, tähendab kindlasti enam kui kaht erakonda, mis toob vajaduse moodustada koalitsioon. See toob kaasa rohkem stabiilsust pikemas perspektiivis, et kõik ei muutu ühest valimisest teise.

Kui erakondi on jällegi liiga palju, siis juhtub nii, nagu see oli mitukümmend aastat Itaalias, kus oli kümneid parteisid. Kogu aeg langesid valitsused.

Meil on olnud väga palju juttu sellest, et neli erakonda moodustavad kartelli, sest nemad otsustavad ka valimissüsteemi üle.

Kui vaadata politoloogiliselt, siis see on mõjus retoorika, aga mingit tõestust selle taga ei ole. Kui sulle ei meeldi ükski erakond, võib muidugi kartellistumisest rääkida. Kui aga vaadata, kuidas erakonnad enne valimisi käituvad, siis ma küll mingit kartellistumist ei näe. Vastupidi, omavahelist norimist on väga palju.

Kui palju näete valimiseelsetes väitlustes tõsist lahenduste otsimist Eesti probleemidele, kuivõrd aga lihtsalt teisele ärapanemist?

Kui läheb ärapanemiseks, siis mõtlen, et miks peab seda kuulama ja lootma, et kunagi tuleb ka midagi asjalikku. Sellest tonaalsusest ja käitumisest teen ma muidugi omad järeldused.

Minu silmis ei tõuse küll keegi sellepärast, et ta on osavalt suutnud teisele ära teha. Pigem teeb kurvaks, et seda on liiga palju ning tõsist arutlemist suhteliselt vähe. Ainuke viis, kuidas rohkem süveneda, on vaadata erakondade programme – eeldades muidugi, et parteid neid ka järgivad.

Eestis arvatakse olevat traditsioon, et parlamendivalimiste järel annab president võitjaerakonna peaministri kandidaadile esimesena võimaluse moodustada valitsus. Te järgite seda tava?

Jah. See erakond, kes kogub kõige rohkem hääli, saab võimaluse esimesena. Vaatame, kes võitjaks tuleb, mina teen ettepaneku. Siis on juba küsimus, kas ta suudab moodustada valitsuse.

Teiseks, mingit sellist traditsiooni pole Eestis olemas. Vaadake meie varasemaid valimisi, seda

ei ole. See on ka üldisemalt mitmeparteilise parlamentaarse süsteemi omapära, et esikoht valimistel ei pruugi tähendada, et see erakond suudab moodustada valitsuse.

Seekordses valimiskampanias ei ole erakondi, kes oleks juba kindlalt kokku leppinud valimiste järel koalitsiooni teha, nagu on olnud teinekord varasemalt.

Seekord ei ole, jah.

Seega ei jäägi teile muud võimalust, kui eelistada valimiste võitjaerakonda?

See kriteerium on loomulik – kes kõige rohkem hääli saab, saab ka ettepaneku. Seejärel on vastava erakonna asi vaadata, kuidas hääled kokku tulevad.

Meenutame põhiseaduse protseduure. Kui esimesel ei tule välja, siis ma teen järgmise ettepaneku. Kui siis ka välja ei tule, teen ma kolmanda ettepaneku.

Olen 99,9 protsenti kindel, et kolmanda korraga tuleb koalitsioon ikka välja. Vastasel juhul tuleks teha uued valimised, selleks ei ole aga kellelgi raha ega energiat.

Järgmised presidendivalimised on alles 2016. aastal, kuid õhus need siiski on, sest uus riigikogu igal juhul osaleb selle valiku tegemisel.

Kui praegu sisse tuua presidendivalimiste teema, millega hakatakse tegelema alles suvel 2016, siis see ei jäta mulle väga tõsist muljet. Kui sellest räägitakse, on see pigem hetke valimiskampania tõttu.

Vaadates ka neid küsimusi, millega järgmine riigikogu peaks tegelema, siis torkab väga silma, kui vähe räägitakse praegu suurtest asjadest, mida oleks Eestis vaja ära teha. Nii presidendi kärjatel kui ka erinevate huvirühmade, kodanikuühiskonna ja ärimeeste poolt on kõneldud riigireformi vajadusest. Valimiskampanias on see aga jäänud suhteliselt tagaplaanile.

Olete mõelnud sellele, millised omadused peaksid olema Eesti järgmisel presidentil?

Mul on suhteliselt vähe selle kohta öelda. Kuid vaadates praegust olukorda ning eeldades, et suur rahu meie maailma peale järgmise poolteise aasta jooksul ei lasku, siis see inimene peaks tundma end suhteliselt adekvaatsena välis- ja julgeolekupoliitika küsimustes. Eestile tuleb kasuks, kui järgmine riigipea suudab neil teemadel rääkida.

Kas järgmisele presidentile tuleks kasuks ka teatud isikuomadused? Võib-olla peaks riigipea olema näiteks vastupidav?

Ma kindlasti ei hakka kellelegi mingit treeningprogrammi soovitama. Mõnes mõttes saab järgmisel presidentil olema isegi kergem. Tal saab olema residents ning ta ei pea elama töökohas.

Ma loodan, et presidendi valimine parlamendis muutub pigem traditsiooniks, kuna see on põhiseaduse järgi eelistatud viis.

Oleks ka väga hea, kui president on parteideülene, mitte aga mingite erakondade taskupresident. Ükskord tuli minu juurde pärast vabariigi aastapäeva kõnet reformierakondlane: «Sotside kõne jälle!» Veidi hiljem tuli SDE esindaja: «Väga reformierakondlik kõne sel aastal!»

Tõsilugu. Mõlemad olid vist ka veidi ülemeelikult heatujulised juba.

Igal juhul, president ei peaks olema ühe või teise erakonna esindaja. Meedias võib muidugi lugeda igasuguseid asju sellest, kelle president ma olen, kuid ma võtan seda kindlasti väga tõsiselt, et mitte olla ühe, ega ka kahe või kolme erakonna president.

Ilmselt suurim Eestis toimunud muutus võrreldes eelmise vabariigi aastapäeva eelse ajaga on NATO liitlaste kasvanud kohalolek. Meil on roteeruvad USA üksused, meil on külas Hollandi soomukid, Ämari lennubaasi tähtsus on kõvasti kasvanud. Kui lihtsalt või keeruliselt see kõik on sündinud?

See ei tulnud lihtsalt. Sündmused arenesid ju väga kiiresti. 27. veebruaril 2014 sisenesid Vene GRU ja eriüksused Krimmi. Inimesed ei saanud aru, mis toimub, valitses täielik segadus. 2. märtsiks kutsusin kokku erakorralise riigikaitsekoogu. 1. märtsil sai president Putin juba Venemaal föderatsiooninõukogult õiguse kasutada jõudu kogu Ukraina territooriumil.

4. märtsil rääkisin telefonis USA asepresidendi Bideniga, 8. märtsil oli kolme Balti riigipea telefonivestlus president Obamaga. 18. märtsil kohtusin Bideniga Varssavis.

28. aprillil ehk kaks kuud pärast Vene sissetungi Krimmis olid USA «esimesed saapad» Ämaris.

Tagantjärele vaadates oli see erakordselt intensiivne aeg. Vaadates seisu enne mullu 27. veebruari, Eestis liitlasvägesid ei olnud, ning Balti õhuturve käis üksnes Leedust. Ämari ei olnud seal isegi sees.

Oleme läbi teinud väga suure muutuse. Sellega on tegelnud nii välisministeerium, kaitseministeerium, kaitsevägi kui ka presidendi kantselei – igaühel oma roll. Mõned inimesed kaitse- ja välisministeeriumidest saavad selle töö eest 23. veebruaril ka hinnatud.

Kui toonane kaitseminister Urmas Reinsalu käis veidi varem USAs ja kõneles seal USA tankidest Euroopas, siis pälvis see Eestis pigem naeruvääristamist.

Tegemist on asjadega, mida Eestis ei tasu naeruvääristada. Võib-olla on Eestis täna ka rohkem inimesteni jõudnud, et meie iseseisvus ei ole iseendastmõistetav asi ja sellel vabadusel, mida me naudime, on ka oma hind.

Oleme siiski ka midagi saavutanud. Nii Freedom House'i kui ka Reporters Without Bordersi järgi on Eesti sõnavabaduselt kõige vabam postkommunistlik riik. Oleme kõige korrupsioonivabam postkommunistlik riik ning ka Euroopa Liidu maade seas tabeli esimeses pooles.

Minu meelest on see tõeline saavutus, kuigi me sageli ei pea seda millekski ega oska seda hinnata. Ukraina on näiteks Transparency Internationali maailma korrupsioonitabelis 148. kohal, Venemaa 128. kohal. See ei ole olnud iseendastmõistetav, kuhupoole me liigume.

Kui meil toimub nüüd iseseisvuspäeva paraad Narvas liitlaste osavõtul, kas see on ka vastus lääne meedias korduvalt nähtud pealkirjadele nagu «Kes tahaks surra Narva eest?»?

Narvas paraadi toimumine oli ammune otsus, esimene 24. veebruari paraad toimus seal juba aastal 2009. See paik roteerub. Tegelikult on paraad seekord Narvas, kuna aastapäeva vastuvõtt toimub Jõhvis, ning Narva Peetri plats on lähim paraadiks sobiv plats. Vastuvõtt on aga Jõhvis, sest Jõhvil on tänavu juubeliaasta. Ida-Virumaa on seda kõike väärt.

Mida oodata Minskis sõlmitud uuest Ukraina relvarahust?

Ma loodan, et see hakkab mingil ajal kehtima. Praegu ma loen, et tulistamine käib jätkuvalt. Kui tulevad teated, et Debaltseves käivad lahingud, siis see relvarahu ei tööta. Juba laupäeval kuulsime, et Debaltseve puhul see ei kehtivat. Midagi head see ei näita.

Arvate siis, et Minski relvarahu leping on läbi kukkunud?

Euroopa on praegu äraootaval seisukohal. Keegi ei taha, et õigus oleks neil kommentaatoritel, kes ütlevad, et sellest naganii midagi ei tule. Mina ei taha ka olla üks neist. Kuid samal ajal ei tasu arvata, et nüüd on saabunud immanuel-kantilik igavene rahu.

Küsisite Müncheni julgeolekukonverentsil Angela Merkelilt, kui kaugemale saab septembris Minskis kokkulepitud joont veel nihutada. Viitasite sellele, et Ukraina väed sõdivad 1960., 1970. ja 1980. aastate relvastusega, kuid nende vastas on kaasaegsed sõjapidamise vahendid. Jäite vastusega rahule?

Ma küsisin sellepärast, et kui ka kõik Eesti parteid ütlevad, et relvi anda ei tohi, mis on siis lahendus? Kui praegune seis läheb edasi, mis on siis lääne plaan B?

Tol hetkel polnud ka Minsk-2 veel sõlmitud. Aga kui see ei tööta ja sõjategevus jätkub, siis mingil ajal oleme me Euroopa Liidus ja NATOs sunnitud vaatama otsa olukorrale, kus on vaja kas midagi teha, või siis lihtsalt ootame, kuni see kõik jõuab välja meie piirideni.

Ukraina relvastamise küsimus on jätkuvalt üleval.

See pole isegi relvastusküsimus. Küsimus on see, mis on lahendus, kui senine kokkulepe ei tööta. Me peame midagi välja pakkuma, kas see on siis relvastus või mitte.

Minu isiklik arvamus on, et tuleks toetada eelkõige kaitsetehnikaga, nagu radarid ja droonid.

Strobe Talbotti (USA politoloog ja endine diplomaat – toim) ja tema mõttekaaslaste hiljutine raport räägib ikkagi ka letaalseist vahendeist.

Asi on selles, et praegu me ei tee midagi. Teisel pool on tiptasemel relvasüsteemid, mis eeldavad muu hulgas pikaajalist väljaõpet. Need ei ole mehitatud Donetskis mafiooside poolt.

Me teame, et seal on sees need relvad, et seal on Vene sõjaväelased. Võib-olla NATO Euroopa vägede ülemjuhataja kindral Breedlove ka ütleb sedasama, aga meie, Euroopa Liidu poolt ikkagi ütleme, et «we are gravely concerned» ja «Russian-backed forces» («me oleme tõsiselt mures» ja «Venemaa poolt toetatud jõud» – toim).

Me ei ole valmis tunnistama seda, mida me teame. Meil ei ole vastust, mida me teeme, kuid on vaja vastata. (Pärast intervjuu andmist Euroopa Liit lõpuks tunnistas, et Vene väed on Ukrainas sees – toim.)

Üks võimalik vastus praeguses olukorras on see, et see ei puutu meisse, meie ei tee midagi ja meie asi on jääda oma piiride juurde. Ma ei usu, et selle tulemus oleks väga hea.

Seejärel on teised võimalused. Kui meil aga Euroopa Liidus ühist joont ei ole, siis võib ka minna nii, et de facto on see ikkagi meie vastus.

Kas lihtsal inimesel Eestis on praeguses olukorras põhjust karta sõda?

Ei keerulistel ega lihtsatel inimestel pole põhjust muretseda sõja pärast Eestis või Balti riikides. Samal ajal aga tasub rohkem pöörata tähelepanu sündmustele Euroopas kui seni.

Mida teha selleks, et Eesti-Soome suhetes ei esineks järjest «torme veeklaasis», nagu nimetas Soome välisminister Tuomioja vastukaja tema Hufvudstadsbladeti intervjuule?

Ainus torm, mida mina nägin, oli see, kui meil täiesti normaalset diplomaatilist tegevust tõlgendati nii, et «kutsuti välja Soome saadik» jne.

Haloo, see ju ongi suursaadiku töö, esindada oma riiki, minna ja selgitada asju. Selleks on meil saatkonnad välismaal ja teistel riikidel saatkonnad siin.

Esmaspäeval näiteks ilmus Expressenis lugu lennuväeõppuste kohta. Ma eeldan samuti, et mitme riigi saatkonnad küsisid Rootsi välisministeeriumilt infot, et mis siis juhtus.

Miks Rootsi ja Soome lennukid ei taha ühisõppuse käigus USAga maanduda Eestis Ämaris?

Nagu mulle on öeldud, pole õppuse kavades olnud plaane Rootsi sõjalennukite maandumiseks Ämaris. See on USA, Soome, Rootsi ja Eesti õhuvägede ühisõppus, kus ameeriklased kasutavad Ämari lennuvälja, mille kasutamise tagab Eesti.

Soome ja Rootsi lennukid aga stardivad ja maanduvad oma kodubaasides. Oluliseks tuleb siin pidada nende kui Eesti heade partnerite osalemist meie õppusel, mille teemaks on siinse piirkonna julgeolek.

Mis Kreekast nüüd saab?

Ärme veel spekulööri. Euroopa Liidu ajalugu on täis viimase hetke kokkuleppeid lootusetuna näivates olukordades.

Selge on, et Kreeka uus valitsus peab austama oma eelkäijate võetud kohustusi. Selge on ka, et Euroopa riigid, sealhulgas Eesti, on Kreeka suhtes näidanud üles märkimisväärset solidaarsust. 240-miljardiline abiprogramm, nõu vajalike reformide tegemiseks, mitme

riigiasutuse nullist ülesehitamine jne.

Selle solidaarsuse hoidmine nõuab Kreekalt tugevat pingutust, kõne all on ju tema partnerite maksumaksjate raha. Neid läbirääkimisi on veel mõni päev – aga mitte rohkem – aega pidada.

Kas võiksite selgitada, mis asi juhtus teil Sky Newsiga?

Mulle öeldi, et tuleb intervjuu Sky Newsiga. Et nad lindistavad ning pärast läheb eetrisse. Siis alustas intervjuerija oma juttu – «president Hendrick!» Mina ütlesin, et hakkame uuesti peale õige nimega.

Seejärel tuli välja, et mulle sellest teada andmata oli intervjuu muutunud otse-eetriks. Mina ikka ootasin ja ootasin ning kogu aeg nad ütlesid «we'll be recording you in a minute!».

Nii see siis juhtus. Muidugi on väga lõbus hiljem selle üle naerda. Intervjuu ise aga muidugi toimus, see on presidendi veebilehel ka nähtav.